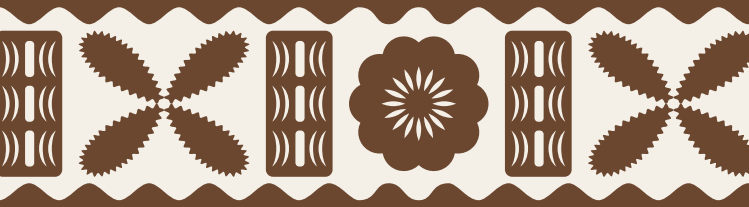

NA BULA GALALA NI SOKALOU:

NA IDUSIDUSI NI NOMU
DODONU VAKALOTU

VITI

E dodonu me ra tiko vakacegu na tamata, dina ni tiko na vei duidui eso. E sega ni tukuni ni noda bula vakacegu e dodonu me da biuta levu na veika eda vakabauta; ia, e kena ibalebale meda saga tiko na bula vakacegu kei ira era sega ni wasea na noda vakabauta se via ciqoma na noda ivakavuvuli.

GALALA NI LOTU KEI NA SOKALOU E VITI

1. NA CAVA NA DODONU NI GALALA NI LOTU KEI NA SOKALOU?

Na dodonu ni tu galala ni sokalou sa ikoya na dodonu mo, susuga cake, maroroya se veisautaka na nomu lotu. Sema voleka tiko kei na galala oqo na dodonu ni sokalou. Na dodonu ni sokalou e oka kina na dodonu ni vakabauta, vakadinadinataka ka bulataka, vakataki iko se vakailawalawa, na ivakarau ni sokalou se cakacaka tabu o gadreva mo vakayacora. Vakakina, era galala na tamata me ra biuta na nodra lotu, ka sega ni soli vakadinadinataka, ka sega talega ni ra bulataka se vakaitavi ena kena cakacaka tabu.

Na dodonu ni tu galala ni sokalou e taqomaka talega o ira era rawa ni sotava na veivakaduiduitaki, veivakaukawataki, se veivakasaurarataki, vakakina na dodonu me ra kakua ni vakaukawataki me ra vakadinadinataka na vakabauta oya.

2. NA CAVA NA DODONU NI GALALA NI VAKABAUTA?

Oqo na nona dodonu na tamata yadua me muria na nona vakatulewa kei na nona vakabauta ka sega ni vauci ena dua na lewa me isau ni nona digidigi ni dodonu se tawadodonu.

3. NA LAWA CAVA E TAQOMAKA NA TU GALALA NI SOKALOU?

Na lawatu e Viti koya e taqomaka na tu galala ni sokalou sa ikoya oqo:

- Tabana e 4 ni Lawatu ni Vanua 2013 e vakatoka me raici vakatautauvata o Viti ka sega ni vakatabakidua ga ena dua na matalotu
- Tabana e 22 ni Lawatu ni Vanua 2013, e vakarautaka na dodonu ni galala ni sokalou, vakanananu donu kei na vakabauta.
- Tabana e 19 ni Dodonu ni Tamata Yadua kei na Lawa ni Sega na Veivakaduiduitaki 2009 (“HRADA 09”), e vakatabuia vakalawa me dua na tamata e vakaduiduitaki se vakasaurarataki dua tale, se mani cava ga na nona vakamacala vakalotu, vakatutu se vakabauta duidui, ena loma ni vakacakacaka se vuli.
- Tikina e 9 ni iVakarau ni Veitaratara ni Cakacaka (Employment Relations Act) 2007 (“ERA 07”)

4. NA CAVA NA LOTU VAKAIVOLA NI MATANITU O VITI?

Na Lawatu ni Vanua 2013 e vakatoka me sega ni vakatabakidua o Viti ena dua na matalotu, koya e sega kina ni vakaivolataki e dua na lotu ena matanitu. Na palimedi e sega ni tiko vua na kaukauwa me vakadonua e dua na matalotu me vakaivolataki.

5. NA CAVA AU RAWA NI CAKAVA NI VAKACACANI NA NOQU GALALA NI SOKALOU KEI NA LOTU?

E vauci na matanitu ena lawa ka tamata kece e vakaitavi ena kena maroroi na lawa. Ia, ni vakacacani na nomu dodonu ni sokalou, kakua ni via walia vakataki ikon a leqa. Na veika oqo o rawa ni cakava me sotavi na nomu leqa:

- a. Na Mataniveilewai e Cake. Na Mataniveilewai e Cake e itataqomaki levu ni vei dodonu bibi ni tamata, wili kina na dodonu ni tu galala ni sokalou. Okoya, e rawa me kerekere kina e dua ena Mataniveilewai e Cake me wali na kena vakacacani na nona dodonu. Na Mataniveilewai e Cake e rawa me vakalawataka raraba na taqomaki ni galala ni sokalou.
- b. Na Mataniveilewai e Cake e rawa me yavutaka na nona vakatulewa ena beci ni lawa ERA 07.
- c. Na Wali ni Veileti Eso (Alternative Dispute Resolution (ADR)). Na ADR e vinaka ke sega ni rawa me veivuke na valeniveilewai. Na gaunisala oqo e oka kina na veivosaki vata, kau itukutuku ena kedrau maliwa, se veitalanoa vata kei e kau itukutuku, liuliu ni lotu kei na itikotiko raraba.
- d. Palimedi. Na vakatulewa ni matanitu ena rawa ni vakavuna na kena kau tani vei iko na nomu galala ni veiqaravi vakalotu kei na sokalou. Na vanua oqo e rawa me curu mai kina na Palimedi me dua tale na matabose e rawa me rawa ni wali kina na nomu leqa. Na gaunisala oqo ena gadrevi kina mo vosa vakadodonu vua e dua na Lewe ni Palimedi.
- e. E rawa talega ni o kauta cake na leqa oqo ki na Human Rights and Anti-Discrimination Commission (HRADC) me rawa ni dikevi ka wali na veivakacacani.

NA SOKALOU E VANUA RARABA

6. E RAWA MEU WASEA NA NOQU LOTU ENA VANUA RARABA?

Io. Na dodonu ni galala ni sokalou e tauyavutaki ena Lawatu e tukuna ni vei tamata kece e tiko na nodra dodonu, vakayadua se vakailawalawa, e loma ni nodra valenilotu se ena taudaku raraba, me ra wasea na nodra lotu se vakabauta ni sokalou, kena rokovi, bulataki se vakavulici.

7. AU RAWA NI WASEA SE VUNAUTAKA NA NOQU VAKABAUTA VEI IRA ESO?

Io. Umani vata kei na galala mo vakaraitaka raraba se ena loma ni nomu vale, e tiko talega na dodonu mow ase na nomu vakabauta vakalotu, nanuma, vakanananu kei na nomu vakatutu vei ira eso. E rawa talega ni ra lako vata mai na tamata me tauyavu e dua na matalotu, muria e dua na duri oti tu, ka veisatautaka na nona lewena tale e dua na lotu. E vinaka mo kila ni na galala ni sokalou ena loma ni Lawatu ni Vanua e rawa ni vakaiyalayala ena vanua e raw ani taqomaka kina na dodonu kei na galala ni tamata yadua, tuvatuva matau raraba kei na tagutuvi ni vakasausa raraba.

8. E NA RAWA BEKA MEU LEWENA E DUA NA MATALOTU SE ISOQOSOQO?

Io. E rawa vakalawa me ra lewena na matalotu cava ga era digitaka ka soli talega na galala me ra vakaitavi ena itaviqaravi ni lotu, wili kina eso tale na dodonu: na dodonu mo tauyavutaka na vanua ni sokalou; me ra liutaka ka ra kitaka na kena ituvatuva me vaka era sa vakadonuya vata; ka me ra liutaka ga o ira na veidusimaki ni inisitute ni sokalou kei na vuli vaka seminari.

Na lawa e sega ni vakabibitaka vua e dua na lotu se isoqosoqo me vakacuruma na tamata me nanumi ni oqo talega na galala me ra kakua ni semati ira sa itiki bibi ni galala ni sokalou.

9. NA VAKAILESILESI NI MATANITU CAVA E RAICA NA TABANA NI LOTU?

E sega ni tiko e Viti e dua na tabana koya e raica raraba na Veimatalotu kei na itaviqaravi.

Na tabani ni vakarawarawa se qele, na veimatalotu me vakacuruivolataka na yaca ni vakananumi e volai tiko ena Lotu ena valenivolavola ni Registrar of Titles koya e tiko ena loma ni Religious Bodies Registration Act 1881. Na ivakananumi oqo me sainitaka na iliuliu ni lotu e Viti, kei na rua tale na dauniveiqaravi se bete era tiko e Viti (se, kevaka e lailai mai na 2 na dauniveiqaravi se bete e tiko e Viti, me rawa ga e rua main a matalotu oya).

NA TUGALALA NI LOTU ENA VANUA NI CAKACAKA

10. NA VEIWEKANI CAVA E RAWA NI VEIVUKE KINA NA KILA VAKALOTU E NA NODRAU VEIMALIWAI VINAKA NA TAMATA DAUVEIQARAVI KEI IRA NA LEWA NA VEIQARAVI?

E tiko na nanumi ni veimaroroi ni Lotu vei ira na tamata cakacaka se dauveiqaravi ena ERA 07 kei na HRADA 09.

E vakamatatataka na HRADA 09 (Tabana 19) na kena tutaki na nodra dodonu na tamata cakacaka se dauveiqaravi ena nodra digidigi vakalotu, nodra nanuma vakamatatamata, se e na nodra duidui vakabauta ena nodra cakacaka se ena vei vanua era taurivaki kina vakacacacaka.

Na ERA 07, e sega ni na ciqoma na nodra vakaduiduitaki ira na itaukei ni cakacaka me ra veivakaduiduitaki ena veika ni cakacala (me vaka na veivakacacataki, ivakarau ni cakacaka, vakacegui, vakacegu) kei na sausaumi ka yavutaki ena (maliwa na veika tale eso) lotu, itovo vakavanua kei na lewaeloma.

Me kena ikuri, na itukutuku 22 ni Yavu ni Vakavulewa, e vakabibitaki talega na kena nanumi me na vakatabui vei ira na lewa na dauveiqaravi se cakacaka na veimatalotu era lewena na kena dauniveiqaravi se me ra vakasaurarataki me ra vakanananutaka tale eso na ka era lewa na soli cakacaka.

Na veivakananumi raraba ni tiko talega na i yalayala ni veivakanananu ka koto oqori e cake.

11. NA CAVA NA VEIWEKANI E TIKO ENA GALALA NI SOKALOU KEI NA AUA NI CAKACAKA?

E sega ni dua na veiwekani e tiko ena kedrau itadrua na galala ni sokalou kei na aua ni cakacaka e Viti.

Na oladei ni lotu e Viti e oka kina na Siga ni Mate-Vakaraubuka ki na Moniti, Siganisucu, siganisucu nei Prophet Mohammed, kei na Diwali.

O ira na tamata cakacaka me ra veitalanoataka na olodei cava e rawa ni vakataotaka na nodra rokova na lotu se masu kei ira na nodra liuliu ni cakacaka. Me ra veivosakitaka na veika e rau rawa ni cakacakavata kina. Na cakacaka ni veiraurau oqo e vinaka me veitalanoataki raraba kei ira na tamata cakacaka.

12. E RAWA MEU DARAMAKA NA NOQU ISULU VAKALOTU E CAKACAKA SE KAKUA NI DARAMAKA E DUA NA TIKI NI NOQU UNIFOMU BALETA NA NOQU VAKABAUTA VAKALOTU?

Dina ni sega ni taqomaki vakalawa, na Lawatu ni Vanua e vakarautaka na galala ni sokalou kei na ERA 07 and HRADA 09 e vakatabuia na veivakaduiduitaki vakalotu ena loma ni vanua ni cakacaka. O ira na daucakacaka me vakaraitaka vei ira na iliuliu na gauna e dau yaco kina e dua na ituvaki duidui me baleta na vakabauta vakalotu. Oqo ena kila kina na iliuliu ni cakacaka na veika e yaco tiko ka tutaka na kena vakatautauvata na nodra galala ni sokalou na nona tamata cakacaka.

GALALA NI SOKALOU ENA KORONIVULI

13. E RAWA NI TIKO NA KALASI NI LOTU ENA KORONIVULI NI LEWENIVANUA RARABA?

Io. Wase 11 ni Lawatu ni Vuli ni 1966 e tukuna ni vakaro ni dusidusi ni sokalou e rawa ni tauyavutaki ena veikoronivuli. Ia:

- Era sega ni rawa ni vakaroti na qasenivuli me ra solia se vakaraitaka e dua na idusidusi ka sega ni salavata na nodra galala ni vakanananu dodonu; kei
- Kevaka era kerea na itubutubu me ra vakacegui na nodra gone mai na tiko ena kalasi se vuli ga vakatikina ena gauna ni vuli vakalotu e rawa me vakabau na kerekere.

14. E DODONU ME RA VAKAROTI NA GONEVULI ENA VULI VAKALOTU SE VAKAROKOROKO VAKALOTU ENA KORONIVULI?

Sega. Na nodra itubutubu na gonevuli e rawa me ra kerea me ra vakasukai na gone se vakaitavi ga vakatikina ena gauna ni vuli vakalotu e koronivuli.

Kena ikuri, ena tikina e 22 ni Lawatu ni Vanua 2013 e tukuni ni vei tamata e tiko vei ira na dodonu me kakua ni ra vakaroti me ra vosa bubului se vakaitavi ena dua na mataqali vosa bubului e sega ni verau kei na nona lotu se vakabauta se gadreva e dua me vakaraitaka e dua na vakabauta e sega ni lewena o koya.

15. E RAWA ME RA SEGA NI VULI NA GONEVULI SE TIKO ENA DUA NA ITAVIQARAVI NI KORONIVULI BALETA NA NODRA VAKABAUTA VAKALOTU?

Na wase 22 ni Lawatu ni Vanua 2013 e solia na dodonu vei ira yadua na tamata, wili kina na gonevuli, me ra kakua ni vakaukauwataki me ra vakaitavi ena dua na ivalavala e sega ni veirauti kei na nodra vakabauta vakalotu.

Na vuli e lavaki vei ira na gonevuli me tinikarua na yabaki. Na vakatutu oqo e sega ni rawa ni veisautaki vua e dua se mani vakacava na nona vakabauta vakalotu.

Na sega ni tiko e vuli e dodonu me vakamacalataka vakaivola na itubutubu se dauniveisusu. Kevaka e caka vakawasoma na itaviqaravi e koronivuli ka sega ni salavata na nona vakabauta vakalotu na gonevuli, e rawa ni vorata tiko na dodonu vakalawa se dodonu yadua ka me kau cake ki na koronivuli. Kevaka e sega ni wali rawa na leqa oqo kei na koronivuli, e rawa me na kau cake sara ena tabana e tukuni tiko ena naba 5 e cake, kevaka e gadrevi.

16. E RAWA NI VEISAUTAKA NA KORONIVULI NA UNIFOMU NI VULI BALETA NA NODRA VAKABAUTA VAKALOTU?

E sega ni dua na lawa e vosa ena tabana oqo, ia mai na Lawatu ni Vanua kei na HRADA 09, e sega ni rawa me tarova na koronivuli na nodra veisautaka na gonevuli na unifomu me veirau kei na nodra vakabauta vakalotu. Me ivakaraitaki, e sega ni rawa me tarova na koronivuli na nodra daramaka na hijab e dua na gonevuli Musolomani, ka vakakina, me vakaukauwataki e dua na gonevuli sega ni lotu Musulomani me daramaka e dua e sega ni veidonui kei na nona vakabauta.

MATAIVALU KEI NA MATA NI MATANITU

17. E TIKO BEKA E DUA NA VAKAITAVI ENA MATAIVALU SE MATA NI MATANITU E SEGA NI LEVEI, KEVAKA E TIKO, E TIKO E DUA NA GALALA MAI NA IVAKARAU NI SOKALOU?

E sega ni dua na vakaitavi vaka mataivalu se mata ni matanitu e sega ni levei e Viti.

SOKALOU KEI NA DODONU

18. E RAWA NIU VAKASEGA MAI NA VOSA BUBULUI ENA GAUNA NI VEILEWAI ME BALETA NA NOQU VAKABAUTA VAKALOTU?

Io. Ni o tiko e valeniveilewai mo ivakadinadina, e tiko na dodonu ka vauci vakalawa mo vakasegataka na vosa bubului. Ena gadrevi beka mo vakatura ga (sega ni vakalotu).

19. E RAWA BEKA NI VAKATULEWA O TURAGANILEWA MAI NA NONA VAKABAUTA VAKALOTU?

Sega.

20. E DUI LI NA TATAQOMAKI MAI NA ITUKUTUKU E VAKADEWATAKI ENA NUIDEI VEI IRA NA ILIULIU NI VEI MATALOTU?

E sega ni dua na lawa e vakarautaki e Viti me solia na veitaqomaki vaka oqo.

E sega ni se yaco ena Valeniveilewai. Ia, e rawa ni tiko na tataqomaki ena Lawa Raraba Yavutaki.

NA BULA GALALA NI SOKALOU ENA LAWAVAUCI E MATANITU TANI

Me ikuri ni kena taqomaki na galala ni sokalou ena vei matanitu, e tiko talega na duidui gacagaca se ivolaitukutuku vakalawa koya me taqomaka na dodonu oqo. Ena 1948, na dodonu ni tu galala ni sokalou kei na vakasama dodonu a vakarautaka taumada na iVakaro Raraba ni Dodonu ni Tamata. (Universal Declaration of Human Rights).

Mai na gauna oya, e sa vure mai e vica na veiveisau ni veidinadinati koya a tauyavutaka ka vakatorocaketaka na dodonu oqo ena ivakatagedegede ni veimatanitu.

NA TATAQOMAKI CAVA E OKATI AU ENA RUKU NI LAWAVAUCI VAKA MATANITU TANI?

Na gacagaca vaka Matanitu tani a tauyavutaka ni tamata kece e tautauvata ena matani lawa, kevaka madaga e duidui na lotu. Na lawa oqo e tukuna talega ni sega ni dua erawa me veivakaduiduitaka tale e dua ena yaca ni lotu baleta ni oqo e basuka na lawa me baleta tiko na vakabauta yadua ni tamata ka raici ni saqata na dodonu taumada ni tamata kei na tu gagala bibi duadua.

NA GALALA CAVA E OKA ENA GACAGACA OQO NI VEIMATANITU?

- **Galala ni vakasama, vakananau donu, kei na sokalou.**

Na galala oqo e wili kina na galala ni vakasamataki ni veika kece sara, galala me da taura na vakabauta, galala ni yalodina ki na lotu se vakabauta, kei na galala ni saumaki yadua. E sega vakatarai kina e dua na vakayalani na galala oqo ena dua na matalotu o taukena se o via taukena se vakabauta o via digitaka. E sega ni vakasaurarataki e dua me vakaraitaka na nona vakananau se nona muria e dua na lotu se vakabauta.

- **Galala mo veisautaka na lotu se nomu vakabauta.**

Na tamata kece e tiko na nodra dodonu me ra biuta na nodra lotu se vakabauta ka taukena tale e dua, se e rawa me ra sega ni lewena tale e dua se e dua na vakabauta. Na veivakasaurarataki, se tau ni lewa sega ni dodonu, vakatutu, se ivakarau kaukauwa vua e dua me taukena, veisautaka se tiko ga ena dua na matalotu se vakabauta e vakatabui.

- **Na galala mo vakaraitaka se vakadinadinataka na nomu lotu se vakabauta, vaka tamata yadua se vaka ilawalawa, ena matadra na lewe levu ka vakataki iko.**

E marautaki na dodonu me dua e vakaraitaka ena vakacegu ka wasea na nona lotu se vakabauta kei ira tale eso, ka sega ni gadreva me vakadonui mai ena tabana ni lawa se e dua tale na ilawalawa matalotu. Na dodonu oqo e sega ni yalani ga vei ira era lewena ga na ilawalawa matalotu vakaivolataki.

Me kilai talega ni sega ni vakaukauwataki me vakaivolataki se tau na lewa vua e dua na ilawalawa matalotu se isoqosoqo me ra marautaka na dodonu oqo.

- **Na dodonu mo vakaraitaka na nomu lotu ena nomu vakavuvuli, ivakarau, sokalou kei na kena rokovi.**
- **Na galala mo vakaraitaka na nomu lotu se vakabauta ni sokalou, rokovi, bulataki kei na kena vakavulici e oka tiko ena lomanibai rabailevu ni itaviqaravi vaka oqo:**
 - Na sokalou kei na kena rokovi e dau vakaraitaka vakadodonu na ivakarau kei na cakacaka tabu koya e solia na ivakatakilakila ni vakabauta, vakakina na vakaraitaki duidui koya e bibi ena veitavi oqo, oka kina na taraicake ni vanua ni sokalou, na vakayagataki ni yaya tabu, na ivakatakarakara, kei na rokovi ni siga vakarautaki kei na siga ni vakacegu.
 - Na bulataki kei na vakavulici ni lotu se vakabauta e oka kina na itavi bibi ki na ivakarau vaka ilawalawa lotu ni nodra ituvatuva, me vakataka na tugalala me ra digitaka na nodra iliuliu, bete, se qasenivuli; na galala me tauyavutaki na seminari se koronivuli ni lotu; kei na galala me vakarautaki ka wasei na itukutuku ni lotu e tabaki.

- Na tu galala ni itubutubu se dauniveisusu me ra ciqoma na luvedra se gonevuli na vuli vakalotu se bula savasava ka salavata kei na nodra vakabauta.

Era marautaka na gone na dodonu me ra rawa ni tiko ena dua na kalasi ni vuli vakalotu koya era vinakata, nodra lotu, se vakabauta ni nodra itubutubu se dauniveisusu. Vakakina, o ira na gone e sega ni dodonu me ra vakaroti me ra ciqoma e dua na idusidusi ni lotu koya e sega ni duavata kei na veika era vinakata na nodra itubutubu se dauniveisusu. Me salavata kei na ivakavuvuli ni veika e vinaka vua na gone, e dodonu me vakauqeta na Matanitu me vakavurei na ivakarau ni veiciqomi ni duidui ni rai ena vei koronivuli ka tutaka na veirokovi kei na bula veimaliwai vakalotu ena noda itikitiko raraba.

E TIKO E DUA NA KA ENA RAWA NI VAKATAOTAKA NA TUGALALA OQO?

Io, e tiko eso na tatao vakalawa ka kena inaki me taqomaka na ituvatava ni tataqomaki, tuvai vinaka, bula ni yago, kei na bula kilikili, kei na dodonu bibi eso kei na nodra tugalala na tani. Ia, na cakacaka yalani oqo e sega ni kena inaki me veivakaduiduitaki se vakayagataki ena sala veivakaduiduitaki.

VAKASAQARAI NI VEIKA TAUTAUVATA

E tiko vei keda na tamata, na galala me da digitaka, wasea, ka bulataka na veika eda vakabauta. Eda tautauri matua ki na noda galala ni sokalou kei na vakabauta, me da vakabibitaka talega na dodonu ni veitamata kece ena nodra galala ni sokalou kei na vakabauta. Ni da kila na bibi ni galala ni sokalou, eda na wasea vakacava na ivakavuvuli ni tugalala ni sokalou ena noda vei vanua vakaitikotiko? E dua beka na sala me da vakasaqara kina e dua na veika eda tautauvata kina ni da veimaliwai kei ira na tamata koya e duidui na nodra vakabauta mai vei keda?

Na iwalewale e muri oqo ena vakatara mo kunea eso na veika o ni tautauvata kina ena nomu vanua vakaitikotiko:

VEIKA MO KILAKATAKI IKO KINA

Ni bera mo rawa ni taqomaka na nomu vakabauta vakalotu se nodra tale eso, e bibi mo vulica ka kila na dodonu kei na imatai ni vakavuvuli ni galala ni sokalou. Na itaqaveva oqo e oka kina eso na itukutuku gadrevi ena nomu dodonu kei na galala ni sokalou taumada. Saga mo vagalalataki iko mai na so na veisau ni galala ni sokalou koya dau lako mai ena sara itukutuku ni veika vou e tubu cake mai ka rawa ni vakacala na noda galala.

ROGOCA NA YASANA TAUCOKO

Vakarogoca ka vakaraitaka na nomu kauwai ena nodra lotu se vakabauta na tani. Kevaka o sega ni duavata kei na nodra vakabauta se nodra ivakadinadina, saga mo kila ka rokova na nodra rai. Nodra vosa na tamata, nodra vakabauta kei na nodra rai e vakavurea e vuqa na ka. Mo dau rokova na veika era vakila tiko ni o navuca mo wasea na nomu vakabauta, ka kerea me ra kakua ni taura vakatani na nomu vakabauta vakalotu dei.

BULATA NA IVAKARAU NI VEIROKOVI

Na noda bula vata ena dua na vanua vakaitikotiko e vuqa kina na duidui ni rai kei na vakabauta, e gadrevi kina me da kila na ivakarau ni veivosaki ka sega walega ni veika eda veivosakitaka. Na nomu veivosakitaka e dua na iulutaga erawa ni tubu cake kina na veisaqa ka dodonu me raici vakamatau me kua ni yaco vakakina. Na tamata taucoko e dodonu me tiko vei ira na ivakarau ni veirokovi ka sasaga tikoga me vakadodonu ka veinanumi. Kevaka e sega ni vakabau na nomu nanuma, mo ciqoma ni sa se gani ni vakabau ena sala rakorako ka veirokovi. Nanuma tiko mo kauta laivi na veileti, na kena mataqali cava ga, oka kina na veileti e yavutaki ena vanua o cavu mai kina, na nomu veiwekani vakadra, vakabauta vakalotu se sega ni vakabauta, kei na duidui ni ituvaki ni yagonisucu.

TUTAKA NA VOSOTI NI DUIDUI NI NANUMA

E dodonu me ra tiko vakacegu na tamata, dina ni tiko na vei duidui eso. E sega ni tukuni ni noda bula vakacegu e dodonu me da biuta levu na veika eda vakabauta; ia, e kena ibalebale meda saga tiko na bula vakacegu kei ira era sega ni wasea na noda vakabauta se via ciqoma na noda ivakavuvuli. Saga mo vakavulica na itovo kei na ivakarau ni bula vei ira e wavoliti iko ka me ra kakua ni yawaki ira mai vei iko se sega ni rokovi ira era duidui na nodra rai.

TARACAKE E DUA NA VEIMALIWAI NIUTAKI

Taracake e dua na veimaliwai niutaki ena nomu itikotiko raraba kei ira e duidui na nodra rai. O na raica ni na rawarawa na nomu taqomaka na nodra dodonu na tani ena dua na sala e vukea taucoko na tamata ni o saga tiko mo veikilai taki iko ka kila talega na nodra vakabauta.

Vakatabakidua ena veika oni duavata kina kei ira o ni tiko veitikivi kei na lewe ni vanua tale eso. Ni o ni cakacakavata, ni vosacake ena bibi ni taqomaki na tu dodonu ni sokalou.

